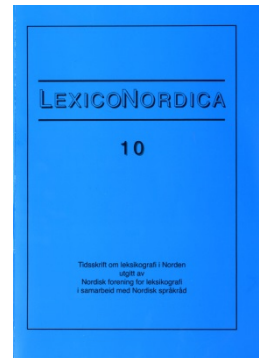

LexicoNordica

Titel: Finnes det en ordbokkritikk for redaksjonssjefer?
Forfatter: Øystein Eek
Kilde: LexicoNordica 10, 2003, s. 45-51
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for bruk af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Øystein Eek

Finnes det en ordbokkritikk for redaksjonssjefer?

Is there a dictionary criticism for publishers, a dictionary criticism that can be of as much help as possible to publishers? As responsible publishers, we are forced to make a realistic view on what can be done with our recently published projects, when we are confronted by the critics' analysis of linguistic and lexicographical weaknesses. Academic dictionary criticism tends, of course, to focus on lexicographic and linguistic problems. A lot of useful (and free) advice is given to the authors and editors. However, the criticism would be even more relevant to publishers if the critics more often explicitly take into account the general economic conditions for dictionary publishing in small markets and for time the team are allowed to spend on a project. I hope that competent linguists and lexicographers will make some efforts to analyse and discuss dictionaries in newspapers and magazines, as a means to enlarge the focus on dictionaries in our society.

1. LexicoNordica og det kommersielle perspektiv

Jeg våger meg ut på dypt vann i dette innlegget, som er tenkt som et appendiks til Tor Guttus historiske utredning om ordbokkritikk i norske aviser gjennom tidene. Ikke er jeg leksikograf – ei heller lingvist – og jeg har ikke drevet dype og brede undersøkelser i lingvistisk og leksikografisk litteratur. Jeg har bare lest igjennom en del ordbok-anmeldelser i *LexicoNordica*, jeg har vært til stede på noen leksikografikonferanser, og – og det er det som gir meg mot til å ta ordet – jeg har vært med på å utgi oppslagsbøker i ca. 25 år.

Og hvis det hadde eksistert en rikholdig ordbokkritikk for redaksjonssjefer, så ville jeg helt sikkert ha hørt om den. Når jeg – og mine kolleger – har hatt så lite søkelys på ordbokkritikk i alle de årene jeg har arbeidet med oppslagsverk, er det et signal om at det finnes lite av ordbokkritikk som oppfattes som viktig for oss.

Det betyr ikke at ordbokkritikken i *LexicoNordica* ikke fungerer godt ut fra sine intensjoner, som i hovedsak må være å gi ordbokforfattere og -redaktører tips om mulige innholdsmessige forbedringer. Men det jeg savner i de fleste av anmeldelsene jeg har lest, er et mer kommersielt perspektiv.

I min tid som redaksjonssjef i Cappelen (1993–96) og Kunnskapsforlaget (1996–) er det blitt gjennomført en rekke større og mindre ordbokprosjekter. Kunnskapsforlagets engelskprosjekt (1998–2001) beskjeftiget ca. 60 medarbeidere, og inntar sannsynligvis en klar annenplass i arbeidsmengde blant nyere norske ordbokprosjekter (etter Norsk Ordbok). Foruten helt nye titler har vi i dette tidsrom i begge

forlag gjennomført en rekke revisjoner av eksisterende ordbøker, og i Kunnskapsforlaget har vi også utgitt elektroniske ordbøker og språkverktøy. Det har pågått et intenst arbeid for å bedre lesbarheten i artiklene ved å eliminere forkortelser og bedre typografien. Vi har også høynet kodingsnivået i våre ordbokmanus. Alle innholdselementer skal være merket med en leksikografisk kode, og artiklene skal ha en mest mulig konsekvent struktur. Redaktørens hverdag har faktisk i stor utstrekning dreid seg om leksikografisk tagging. Den økte innsatsen for innholdsmerking og struktur er påvirket av den vitenskapelige leksikografi og har som teknisk forutsetning utviklingen av bredere dataverktøy.

Vi har i forlaget ganske sikkert oversett nyttige innspill fra den vitenskapelige ordbokkritikk som har vært publisert, bl.a. i *LexicoNordica*, og jeg kan sikkert lastes for ikke å ha utnyttet anmeldelsene bedre som tiltak for kompetanseoppbygging og kvalitetsheving i forbindelse med våre ordbokprosjekter. Det har vært svært lite av kommunikasjon mellom ordbokkritikerne og dem som lager ordbøkene. Når en ordbok nylig er utgitt, er vi naturlig nok aller mest opptatt av hvilke formuleringer fra eventuelle anmeldelser som kan utnyttes i markedsføringen!

Seriøs ordbokkritikk i *LexicoNordica* forholder seg stort sett ikke eksplisitt til de økonomiske og tidsmessige rammevilkår som ordbokforlagene opererer innenfor. Jeg har funnet en rekke meget nyttige og lesverdige anmeldelser av både norske og andre nordiske ordbøker i de årganger jeg har tilgjengelig. Men artiklene fremstår – sikkert noe forenklet sagt – som en slags konsulentuttalelser som kan komme forfattere og forlag til nytte i forbindelse med neste utgave – hvis det da blir noen neste utgave! Anmelderne holder den ideelle fordring frem og den metodiske fane høyt, men det kan lett bli slik at forlagets kalkulatører trekker på skuldrene og sier: ”Ja, ja, slik kunne det ha blitt hvis vi hadde hatt en kvart million til, men det hadde vi altså ikke!” Og dermed blir kritikken faglig relevant, men kommersielt irrelevant. (Det skulle for øvrig være interessant å undersøke om anmeldere som selv er ordbokforfattere, er mer velvillige i forhold til forlagenes og deres forfatters leksikografiske praksis, enn de som ikke selv samarbeider med kommersielle forlag.)

2. Andre fagtidsskrifter

Dessverre har jeg ikke tilgang til ordbokanmeldelser i fagtidsskrifter som utgis av og retter seg mot miljøene rundt de enkelte språk. Vi har i forlaget ikke samlet inn slike anmeldelser systematisk, men iblant får vi dem tilsendt. Det kan derfor hende at relevant ordbokkritikk aldri

kommer forlaget i hende. At forfatterne får tak i dem, er mer sannsynlig, men ettersom flere av våre forfattere ikke tilhører universitets- og høyskolemiljøet, er sjansen absolutt til stede for at vi går glipp av nyttige innspill. Det er meget få eksempler på at forfattere har kommet til forlaget med ordbokanmeldelser fra sine fagmiljøer.

Et eksempel på at en artikkel i et fagtidsskrift faktisk har bidratt til å utløse en ordbokrevisjon, er professor Egil Kraggeruds artikkel i *Klassisk Forum* (nr. 1, 1993) om behovet for en utvidet og oppdatert latinsk-norsk ordbok. Undertegnede leste denne artikkelen, og fikk faktisk sparket i gang revisjonen av Johanssen – Nygaard – Schreiners ”Rektorordbok”, med Kraggerud selv som hovedredaktør, og resultatet ble 4. utgave (1998). Dette var ordbokkritikk for redaksjons-sjefer!

3. Konkurrenten som anmelder

Et ferskt eksempel på ordbokkritikk i en publikasjon som har stort opplag, og som når mange viktige brukere, er Willy Kirkebys anmeldelse av Kunnskapsforlagets nye store engelskordbok i *Utdanning*, medlemsorganet for Utdanningsforbundet, Norges største lærerorganisasjon. Kirkeby er en meget erfaren engelskpedagog, men han var også forfatter av de engelskordbøker vår nye ordbok erstattet i Kunnskapsforlagets portefølje, og etter at samarbeidet mellom ham og Kunnskapsforlaget strandet, har han naturlig nok etablert seg som vår konkurrent. Av alle mulige anmeldere ble nettopp han valgt til å skrive om det verk som har avløst hans eget! Noen vil kanskje mene at han er den aller mest kompetente av potensielle kritikere, men er han ikke tydelig inhabil? Kirkebys generelle hovedanliggende må jo være å argumentere – direkte eller implisitt – for at hans egne ordbøker er bedre enn konkurrentenes! Noen vil sikkert på språkvitenskapelig og leksikografisk grunnlag foreta en sammenligning av vår nye engelskordbok og Kirkebys, og publisere resultatet, men for forlaget selv kan den faglig-leksikografiske diskusjon ikke isoleres fra den kommersielle virkelighet, og da er det vanskelig å gå inn i en faglig diskusjon med en tidligere forfatter som er blitt en konkurrent. For selv om vi bestemt mener at de nye engelskordbøkene er bedre enn de gamle, ville det være lite troverdig å gå til felts mot struktur og innhold i de bøkene vi inntil nylig hadde utgitt og varmt anbefalt!

4. Nasjonal kunnskapsbase og Store norske leksikon

I Kunnskapsforlaget har vi vennet oss til å åpne aviser som Dagbladet og Dagens Næringsliv med skrekkbladet forventning: Står det noe om oss i dag? Vi vet at kritisk journalistikk kan ha store konsekvenser. Pressen fulgte prosessen omkring Nasjonal kunnskapsbase 2000–2002 med argusøyne og holdt leserne oppdatert nærmest daglig. Men etter at den private institusjonen Fritt Ord våren 2002 hadde bevilget 10 millioner kroner til en ny utgave av *Store norske leksikon*, ble det nesten helt stille. Meget få har (så langt vi har kunnet registrere) engasjert seg i spørsmålet om hvordan de 10 millionene best kan benyttes.

5. Norsk riksmålsordbok

Et tema som har versert i Aftenpostens debattspalter i senere tid, er statens bidrag til finansieringen av Norsk Riksmålsordbok, og Norsk språkråds rolle i den forbindelse, men saken har, så vidt jeg har kunnet se, utløst kun én redaksjonell artikkel. Revisjonen av Norsk Riksmålsordbok burde være av interesse for mange, ettersom dette er den største ordboken som er knyttet til den skriftspråkstradisjonen de fleste i Norge i praksis identifiserer seg med. Ordbokkritikk for redaksjonsjefer i forbindelse med dette prosjektet kunne for eksempel være: Hvis Norsk Riksmålsordbok disponerte 5 mill. – 10 mill. – 20 mill. – 30 mill. kroner til revisjonsarbeidet, hvordan burde disse midlene brukes?

6. Ordboksrevisjoner – redaksjonelle prioriteringer

Godt salg av en mellomstor (blå) ordbok i Kunnskapsforlaget ligger på rundt 3000–4000 eksemplarer i året. Med en utsalgspris på ca. 400 kroner gir dette forlaget en årlig nettoomsætning på ca. 240 kroner pr. eksemplar, og totalt mellom 3/4 og 1 mill. kroner hvert år. Dette skal dekke forfatterhonorar, redaksjonelt manusarbeid, databehandling, layout, omslagsdesign, mangfoldiggjøring, lager og distribusjon, markedsføring og selgerprovisjon, foruten være med på å dekke forlagets felleskostnader, for eksempel min lønn, mitt kontor, min telefon- og datamaskinbruk, og helst gi et tilfredsstillende overskudd som skal være med på å sikre at forlaget overlever. Og vi har faktisk ikke så svært mange ordbøker som selger 3000–4000 eksemplarer hvert år.

Når vi skal sette i gang revisjon av en ordbok, også en som selger bra, må vi telle kronene og bare gjøre det høyst nødvendige. Ofte vil prioriteringen være slik:

- 1) Oppdatere
- 2) Rette feil på grunnlag av mottatte innspill. Det forekommer en del ordbokkritikk pr. brev til forlaget, og disse brevene studeres alltid med interesse.
- 3) Forbedre/modernisere mikrostrukturen for å gjøre artiklene mer oversiktlige og lettlesle
- 4) Bearbeide datanivået: tagging, konsekvens i mikrostruktur
- 5) Tilstrebe innholdskonsekvens på kryss og tvers
- 6) Gjennomføre delprosjekter knyttet til for eksempel forbedring av faglige vokabular: dataspråk, idrettsterminologi osv.

”Konsulentuttalelsene” i *LexicoNordica* kan gi meget nyttige impulser til dette arbeidet, men kalkylene setter klare begrensninger for hva vi kan få til. Vel så viktig for oss har det vært å skjele til hva eventuelle konkurrenter har gjort i mellomtiden, og så prøve å gjøre det enda bedre. For de titler og serier der det er konkurranse, blir ordbokutviklingen mer avhengig av hva konkurrentene gjør, enn hva anmelderne er opptatt av.

Altså, ordbokkritikere: Gitt at jeg har 150.000 kroner til revisjon av denne ordboken, hvordan burde jeg utnytte disse midlene? Å anlegge et slikt perspektiv i den akademiske ordbokkritikken burde kunne utløse mange interessante artikler og morsomme debatter!

7. To kritiske anmeldelser

Henning Bergenholtz har gjort meg oppmerksom på et par ordbok-anmeldelser av sin kollega Sven Tarp ved Handelshøyskolen i Århus. Tarp er selv ordbokforfatter. En av hans anmeldelser er trykt i *Hermes* nr. 26, 2001, under tittelen ”Den kommersielle leksikografis synder”. Dette er utfordrende ord for en redaksjonssjef, og skjerper nysgjerrigheten. Tarp skriver om siste utgave av Gyldendals *Spansk-Dansk Ordbog* i den røde serien. Han har sterke innvendinger mot forlagets og forfatterens arbeid, og selv om han ikke sier det direkte, kan man fornemme at han egentlig mener at Gyldendal burde trekke produktet tilbake og utgi en helt ny ordbok, med en klarere målsetting og mer gjennomtenkt metodikk. Dette kunne Gyldendal sikkert ha gjort dersom de hadde vært i stand til å investere noen millioner kroner på denne måten. Men enhver som forsøker å regne ut hva dette ville forutsette av

salgsinntekter for å gi lønnsomhet, vil innse at prosjektet er vanskelig å gjennomføre av økonomiske årsaker, uten store eksterne bidrag.

Sven Tarp skriver videre:

Gyldendals Røde Ordbøger er på flere måder et opbløst foretagende. Man lever på en lang tradition og en tilsyneladende sikker salgssucces, ikke minst efter fusionen med Munksgaard. Men brukeren – moderne ord-bøgers alfa og omega – bekymrer man sig tilsyneladende ikke om.

(Forlaget presiserer nemlig ikke hva ordboken kan brukes til.)

I gamle dage, da den teoretiske leksikografi endnu var i sin vorden, var denne typologi [*monolingvale vs. bilingvale ordbøker*] acceptabel, da der stort set ikke fandtes andre inndelingskriterier. Men i dag er den utilstrækkelig og lugter langt væk af et mangelfuldt og gammeldags forlagsarbejde.

Ja, dette var noe å bite i for en redaksjonssjef, både hos Gyldendal og ellers i forlagsverdenen! Men jeg skulle ønske at Tarps forlags- og bransjekritikk hadde gått enda dypere, og at han tydeligere hadde trukket inn økonomiske betraktninger.

Det er ikke enkelt å få økonomisk støtte til ordbokprosjekter i Norge – og sikkert heller ikke i andre land – men det finnes noen eksempler på at viktige ordbokmanus er blitt til ved ekstern finansiering. Ett eksempel er *Kinesisk-norsk ordbok*, som Kunnskapsforlaget og Culture and Art Publishing House i Beijing utgav i 1997. Jeg har lest én anmeldelse, fra Danmark, trykt i *Acta Orientalia* og skrevet av Leif Litterup. Anmelderen hadde tydeligvis ønsket seg en helt annen ordbok. Jeg sendte anmeldelsen til en av bokens forfattere, Rune Svarverud, og han skriver i et e-postsvar til meg bl.a.:

Jeg er enig i at vi med fordel kunne ha inkludert noe av det nye ordforrådet som man vanskelig finner i ordbøker, men dette ville ha krevd en masse språklig undersøkelsesarbeid, som ville forsinket prosjektet med mange flere år. [...] eksempelvis ville økt kvaliteten vesentlig, det har vi jo alle ment hele tiden. Men nok en gang – et bevisst valg for i det hele tatt å kunne få ut en ordbok.

Når redaksjonssjefen leser dette, slår han seg til ro, og er enig med forfatteren!

8. To prisverdige initiativ

Det mest ambisiøse og ressurskrevende ordbokprosjekt i Norge, *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*, får langt mer støtte enn alle andre ordbokprosjekter til sammen. Prosjektet bygger på spesielle språkhistoriske og -politiske

forutsetninger som nok var mer aktuelle den gang prosjektet ble startet, enn de er i dag. Dagens Næringslivs kjente analyse og presentasjon av Norsk Ordbok for noen år siden (Dagens Næringsliv 7. april 2000) var ordbokkritikk ikke bare for redaksjonssjefer og universitetsrektorer, men også for statsråder, og bidrog sikkert til å fremskynde en evaluering og omorganisering av prosjektet.

Lignende ambisjoner hadde Dag og Tid med en artikkelserie høsten 2002, der det ble stilt viktige spørsmål om ordboklitteraturens stilling i det norske språksamfunnet: Hva trenger vi egentlig av ordbøker? Hvorfor forsvinner en del gode ordbøker fra markedet? Hva må til for å snu utviklingen? Avisen er kritisk til en del av forlagenes prioriteringer, og tar opp de økonomiske realiteter bare i generelle vendinger. Men avisens anliggende var viktig. Jeg håper slike artikler kan ha en positiv effekt og på lengre sikt kanskje bidra til at det bli økonomisk mindre risikabelt å utgi kvalitetsordbøker.

9. Tilskudd er nødvendig

Å gjennomføre metodisk tilfredsstillende, nye ordbokprosjekter på overkommelig tid i fremtiden, og betale medarbeiderne lønn eller honorar som gir en normal timebetaling for arbeidet, vil kreve ekstern støtte på helt andre nivåer enn man har vært vant til. Miljøet rundt ordbøkene er nødt til å øke bevisstheten om dette i offentligheten. Det eneste felt der man i Norge kan gjennomføre større prosjekter som gir lønnsomhet uten betydelig ekstern støtte, er trolig allmennordbøker mellom norsk og engelsk. Men også her tar det mange år før man går i pluss.

Litteratur

- Kirkeby, Willy Arvid 2002. Kunnskapsforlaget: Engelsk stor ordbok. I: *Utdanning* no. 11, 47–48.
- Kraggerud, Egil 1993. Trenger vi en ny latinsk ordbok? I: *Klassisk Forum* no. 1, 69–72.
- Litterup, Leif 2001. Kinesisk-norsk ordbok. I: *Acta orientalia* no. 62, 306–308.
- Tarp, Sven 2001. Den kommersielle leksikografis synder. I: *Hermes* no. 26, 151–163.